

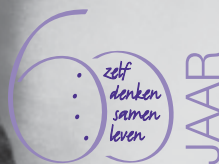
dr. J.P. van Praag-prijs
2006

Humanistisch
Verbond

dr. J.P. van Praag-prijs

OP ZOEK NAAR EEN GLIMLACH

Heddy Honigmann

‘Het gaat om die algemene, bijna banale, maar altijd nijpende vraag: hoe overleven mensen? Wat is het dat mensen de kracht, de ideeën, de creativiteit, de moed geeft om tegen alle dagelijkse tegenslag en obstakels in, iedere dag weer wakker te worden en het leven tegemoet te treden?’

— Heddy Honigmann in: *Heddy Honigmann, vijf scenario's*

Inhoud

Voorwoord van Rein Zunderdorp	<i>pag. 4</i>
Over de prijs	<i>pag. 5</i>
Prijswinnaars tot nu toe	<i>pag. 6</i>
Over autonomie	<i>pag. 7</i>
Criteria en werkwijze van de jury	<i>pag. 8</i>
Juryrapport	<i>pag. 11</i>
Filmografie Heddy Honigmann	<i>pag. 15</i>
Interview met Heddy Honigmann	<i>pag. 20</i>
Aandacht en autonomie in het werk van Heddy Honigmann	<i>pag. 26</i>
Bijlage 1 Personalia juryleden	<i>pag. 31</i>
Bijlage 2 Over Jaap van Praag	<i>pag. 35</i>
De Prijs	<i>pag. 38</i>
Colofon	<i>pag. 39</i>

Voorwoord

Het Humanistisch Verbond is blij en trots om de dr. J.P. Van Praag-prijs 2006 te mogen uitreiken aan film- en documentairemaakster Heddy Honigmann. Wij feliciteren haar van harte met de prijs, maar bovenal met haar prachtige oeuvre. Uit naam van het hoofdbestuur dank ik de jury die onder leiding van Paul Schnabel tot deze uitstekende keuze is gekomen.

Over Heddy Honigmann, haar werk, en de motivatie van de jury haar te kiezen als winnaar van de dr. J.P. Van Praag-prijs 2006 gaat dit boekje. Graag neem ik hier de gelegenheid iets te zeggen over het Humanistisch Verbond en de Van Praag-prijs.

Het Humanistisch Verbond is een levensbeschouwelijke organisatie die vanuit een humanistische levensovertuiging zingeving en inspiratie wil bieden bij het vinden van antwoorden op maatschappelijke en persoonlijke levensvragen. Het wil een samenleving bevorderen waarin mensen verantwoordelijkheid (kunnen) nemen voor zichzelf, anderen en de natuur. Het humanisme wil mensen inspireren die zelf inhoud geven aan hun leven. Die als autonome individuen in samenspraak met anderen op zoek gaan naar een goed leven. Kortom, die zelf willen denken en samen willen leven.

Het Humanistisch Verbond bestaat dit jaar zestig jaar. Om dat te vieren wordt deze extra editie van de in principe tweejaarlijkse Van Praag-prijs uitgereikt. Het jubileum en de Van Praag-prijs 2006 staan in het teken van het voor humanisten belangrijke thema 'autonomie'.

De dr. J.P. van Praag-prijs is voor het Humanistisch Verbond belangrijk. Ten eerste om het gedachtegoed van een van de oprichters van het Humanistisch Verbond, Jaap van Praag, levend te houden en breed onder de aandacht te brengen. De dr. J.P. van Praag-prijs werd ingesteld bij het afscheid van Jaap van Praag als voorzitter van het Humanistisch Verbond in 1969. Zijn ervaring met het fascisme - als jood moest hij onderduiken - bracht hem ertoe menselijke weerbaarheid en verbondenheid tot fundamenteën van een gezonde samenleving uit te roepen. Voor ons is zijn gedachtegoed ook nu nog relevant en vaak opmerkelijk actueel.

Ten tweede willen wij, gesteund door een onafhankelijke jury, mensen eren en onder de aandacht brengen die met hun werk op bijzondere en (eigen)zinnige wijze inspireren tot en bijdragen aan een samenleving waarin waarden als vrijheid, verbondenheid, creativiteit, verantwoordelijkheid, rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en het belang van de dialoog tot hun recht komen. Deze

bijzondere mensen willen we met de prijs graag danken en feliciteren, omdat zij onze maatschappij met hun werk voeden en mooier maken.

Heddy Honigmann is een meer dan waardige aanwinst in de rij van Van Praag-prijswinnaars. Zij laat, in de woorden van de jury 'in haar werk op indringende, vaak ontroerende en inspirerende wijze de overlevingskracht (...) zien van mensen in kwetsbare omstandigheden.' Daarmee inspireert zij tot autonomie, levenskunst en verbondenheid tussen alle mensen. Mensen die ernaar streven - soms in de meest moeilijke omstandigheden - zichzelf te blijven, zelf te blijven denken en de schoonheid en liefde in het leven vast te houden en te koesteren.

Rein Zunderdorp

Voorzitter Humanistisch Verbond

De dr. J.P. van Praag-prijs

De dr. J.P. van Praag-prijs (kort: Van Praag-prijs) is een prestigieuze prijs van het Humanistisch Verbond die symbool staat voor humanisering van de samenleving. De prijs is in 1969 ingesteld door het Humanistisch Verbond bij het afscheid van een van de oprichters ervan: dr. J.P. van Praag. Hij wordt eens in de twee jaar door het Humanistisch Verbond uitgereikt op de elfde mei, de verjaardag van Jaap van Praag. In 2006, het jaar waarin het Humanistisch Verbond zijn zestigjarig jubileum viert, vindt een extra uitreiking plaats. Met de prijs wil het Humanistisch Verbond de winnaar eren en in het zonnetje zetten, het debat over maatschappelijk actuele thema's bevorderen en diverse uitingsvormen van humanistische waarden stimuleren, dit jaar met speciale aandacht voor autonomie in kunst en cultuur.

De prijs wordt — uitzonderingen daargelaten — één keer per twee jaar toegekend: tot 2003 in de vorm van een geldbedrag en vanaf 2005 in de vorm van een sculptuur. De sculptuur is speciaal voor de Van Praag-prijs van het Humanistisch Verbond ontworpen en gemaakt door de gerenommeerde IJslandse kunstenaar Sigurdur Gudmundsson.

De prijswinnaars tot nu toe

Voor de Van Praag-prijs, die vanaf 1971 om het jaar is toegekend, komen personen in aanmerking wier werk geïnspireerd is door het humanisme, die humanistische waarden in hun werk uitdragen en die zich daarmee inzetten voor een menswaardige en rechtvaardige samenleving. Hun werk is toegankelijk, praktisch georiënteerd en kenmerkt zich door onorthodoxe en vernieuwende ideeën en benaderingen. Kandidaten voor de Van Praag-prijs bewegen zich uiteenlopende vakgebieden, zoals literatuur, wetenschap, politiek, media, kunst en cultuur.

- 1971 mensenrechtenorganisatie Amnesty International
- 1973 schrijver-journalist-vrijdenker Anton Constandse
- 1975 schrijver Simon Carmiggelt
- 1977 schrijfster Annie Romein-Verschoor
- 1979 uitgever-schrijver Geert van Oorschot
- 1981 publicist en oud-hoofdbestuurslid Humanistisch Verbond Piet Spigt
- 1983 politicus-journalist en oud-hoofdbestuurslid Humanistisch Verbond Hein Roethof
- 1985 schrijfster Hella Haasse
- 1987 arts P. Muntendam
- 1989 kunstkenner en museumdirecteur Pierre Janssen
- 1991 oud-ambassadeur Otto von der Gablentz
- 1993 oud-minister en voorvechter van de mensenrechten Max van der Stoep
- 1995 publiciste-activiste V.E. Wibaut Guilonard en journalist W.L. Brugsma
- 1997 filosoof en schrijver F. Savater
- 1999 moslim-humanist, mensenrechtengeleerde en mensenrechtenactivist Abdullahi Ahmed an-Na'im
- 2002 voormalig directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau en Socrates-hoogleraar Adriaan van der Staay
- 2005 wetenschapper en journalist C.J.M. (Kees) Schuyt

De prijsuitreiking

Vanaf 2005 vindt de prijsuitreiking plaats op 11 mei, de geboortedag van Jaap van Praag, tijdens een interessant en feestelijk evenement. De feestelijkheden passen bij de Van Praag-prijs, het motto van het Humanistisch Verbond *zelf denken samen leven* en bij het jubileumthema Autonomie

Jubileumthema : autonomie

In dit bijzondere jubileumjaar blikken we terug en kijken vooruit aan de hand van een belangrijk ideaal in de traditie van het humanisme: autonomie. In in het verleden gevoerde discussies over euthanasie, het homohuwelijk en abortus speelde het begrip zelfbeschikkingsrecht een dominante rol. Iedereen wist ook zo'n beetje wat men eronder moest verstaan. Maar kijken wij naar het actuele maatschappelijke debat, dan is de waarde van autonomie helemaal niet meer zo vanzelfsprekend (dit geldt overigens al langer voor het filosofische debat). In een geïndividualiseerde en geseculariseerde samenleving lijkt het bevrijde individu zich niet te hebben ontwikkeld tot de beoogde mondige en verlichte burger, maar tot een grote - mondige, onbeschofte en egoïstische consument. Individualisme is niet meer iets waar we als samenleving trots op zijn maar lijkt 'doorgeschoten', uit zijn voegen gerukt.

Vanuit humanistische optiek is de individuele vormgeving van een levensvisie nog altijd, en misschien juist vooral nu, van groot belang. We zijn kritisch over een conservatief gekleurde oproep tot herstel van een eenduidige gemeenschap en van de Nederlandse waarden en normen. Niet de gemeenschap staat centraal, maar de ontwikkeling en vorming van het individu die in de laatmoderne samenleving participeert in meerdere - vaak flexibele - gemeenschappen. Gemeenschappen die op hun beurt bestaan uit individuen met verschillende achtergronden, overtuigingen en inspiratiebronnen. Deze pluriformiteit zien we graag als rijkdom.

Het individu willen we niet laten opgaan in een homogene gemeenschap. Maar tegelijkertijd kan dit individu niet worden gereduceerd tot een losse economische eenheid, louter uit op eigenbelang. Autonomie is een ideaal waarin de mens niet als producent en consument wordt gezien maar als mens met culturele, sociale en persoonlijke mogelijkheden en potenties. Als mens die zich ontwikkelt, die actief de samenleving mede vormgeeft, die zorgt voor de ander en voor zijn leefomgeving, die zich cultureel vormt en die op den duur in samenspraak met anderen een eigen levensvisie ontwikkelt.

Het autonomie-ideaal zoals we dat nastreven vanuit humanistische optiek is inherent moreel van aard. Het gaat niet alleen om een goed en mooi leven voor jezelf, maar om het streven een goed en mooi leven voor allen mogelijk te maken, met alle politieke, maatschappelijke en sociale voorwaarden die daarvoor nodig zijn. Het autonomie-ideaal impliceert individuele vrijheid, sociale rechtvaardigheid en culturele ontwikkeling. Dimensies die in het humanisme van cruciaal belang waren, zijn en blijven.

De Jury

Prijswinnaars worden geselecteerd door een onafhankelijke jury, die door het Humanistisch Verbond wordt samengesteld. Kenmerkend voor de juryleden is dat zij zich verdienstelijk hebben gemaakt op uiteenlopende gebieden van de samenleving, betrokken zijn bij maatschappelijke vraagstukken en zich verbonden voelen met 'humanistische waarden'. Zij nemen deel aan het publieke debat en gaan de dialoog aan over controversiële maatschappelijke onderwerpen.

Voor 2006 is de samenstelling van de jury:

- Dhr. prof.dr. P. Schnabel, directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (voorzitter jury)
- Mw. L. Brandt Corstius, oud-directeur Gemeentemuseum Arnhem
- Mw. prof.dr. H. Alma, hoogleraar psychologie en zingeving, Universiteit voor Humanistiek
- Mw. prof.dr. S. de Leeuw, hoogleraar film- en televisiewetenschap, Universiteit Utrecht
- Dhr. Ch. Keulemans, schrijver en publicist

Criteria jury

De leden van de jury kregen als leidraad de volgende algemene criteria mee:

- Voor de Van Praag-prijs komen personen in aanmerking wier werk geïnspireerd is door het humanisme, die het humanisme in hun werk uitdragen en/of die zich inzetten voor een menswaardige en rechtvaardige samenleving.
- Met de Van Praag-prijs wil het Humanistisch Verbond bij voorkeur personen stimuleren die in hun werk onorthodoxe zienswijzen en vernieuwende ideeën en perspectieven laten zien waaraan waarden, die van belang zijn voor het humanisme, ten grondslag liggen. Prijswinnaars hoeven niet per definitie de humanistische levensbeschouwing aan te hangen. Het is van belang dat zij met hun werk en hun visie op maatschappelijke vraagstukken bijdragen aan een samenleving waarin zelfbeschikking en verantwoordelijkheid samengaan. Dit sluit nauw aan bij het motto van het Humanistisch Verbond: *Zelf denken, samen leven*.
- Het werk van de prijswinnaars is interessant voor een breed publiek, levert een creatieve en inspirerende bijdrage aan maatschappelijk actuele thema's en sluit per keer aan bij een specifiek thema van het Humanistisch Verbond. Voor de extra editie van de Van Praag-prijs in 2006, ter gelegenheid van het zestigjarig jubileum van het Humanistisch Verbond, is dat *Zelf denken, samen leven. Een herwaardering van autonomie*.

- Kandidaten voor de Van Praag-prijs kunnen afkomstig zijn uit allerlei geledingen van de samenleving, zoals kunst en cultuur, literatuur, wetenschap, politiek, media, sport, onderwijs e.d.

- De kandidaat is een gerenommeerd persoon met een oeuvre.

Voor 2006 waren de specifieke criteria (uitgaande van het jubileumthema *Zelf denken, samen leven. Een herwaardering van autonomie*):

- Kandidaten zijn inspirerend voor het maatschappelijk en levensbeschouwelijk debat over autonomie. Zij brengen in hun werk het concept autonomie tot uitdrukking door aan te geven dat mensen zelf verantwoordelijkheid kunnen nemen voor een (mooie) invulling van hun eigen leven in relatie tot anderen en hun omgeving (levenskunst).
- Kandidaten bevinden zich zo mogelijk op het snijvlak van kunst en maatschappelijke (levensbeschouwelijke) discussie. Met deze Van Praag-prijs wil het Humanistisch Verbond uitdrukken dat het humanistisch gedachtegoed en het maatschappelijk debat, in dit geval over het belang van autonomie als waarde en ideaal, ook via kunst en cultuur gevoed kunnen worden.

Werkwijze jury

Tijdens de besprekingen werd de kwaliteit en zeggingskracht van het werk van de kandidaten bediscussieerd en werd gekeken in hoeverre het werk voldeed aan de gestelde criteria.

Voor de eerste bijeenkomst hebben de juryleden hun kandidaten ingebracht en hun voordrachten beargumenteerd. Juryleden gaven reacties op elkaars voordrachten. Tussentijds is achtergrondmateriaal van de diverse kandidaten verzameld, rondgestuurd en bestudeerd en konden nog nieuwe kandidaten worden toegevoegd.

Voor de tweede bijeenkomst maakte elk jurylid op grond van het toegestuurde materiaal een lijst van drie à vier favoriete kandidaten, die in de tweede bijeenkomst gepresenteerd werden. De juryleden konden een extra pleidooi voor hun favoriete kandidaten houden. Van de meest genoemde kandidaten werd een gedeelde shortlist gemaakt. Na een nieuwe discussie over deze lijst werd in drie rondes gestemd, waarbij juryleden eerst drie, vervolgens twee en vervolgens een kandidaat kozen van de steeds korter wordende lijst favorieten. Zo werd de winnaar gekozen.

In een derde en laatste bijeenkomst is uitgebreid stilgestaan bij de motivatie van de keuze voor de definitieve winnaar.

Juryrapport

Onze motivatie voor Heddy Honigmann

Zouden veel geboren en getogen Nederlanders wel begrijpen wat het betekent te moeten leven zonder de veilige zekerheid te kunnen blijven waar je thuis was, je school stond en je taal gesproken werd? Het is een vraag die een van de oprichters van het Humanistisch Verbond, Jaap van Praag, heel goed had kunnen stellen en hij had er ook een antwoord op, omdat hij in zijn eigen leven als jonge man het verdwijnen van dat gevoel van veiligheid en zekerheid heeft meegemaakt. Als joodse onderduiker tijdens de bezetting was hij zich iedere dag bewust van het feit dat hij niet meer mocht horen bij de samenleving waar hij zo vanzelfsprekend deel van uitmaakte en wist hij iedere minuut dat hij niet meer kon rekenen op de bescherming van de overheid. Hij was aan het uithoudingsvermogen en de dapperheid van anderen overgeleverd en overgelaten aan zijn eigen doorzettingsvermogen en zijn vertrouwen op een betere toekomst.

Wie onderdrukt wordt, moet zich onderwerpen aan de eisen van een hogere macht en wordt tot dienstbaarheid gedwongen, wie onderduikt probeert zich juist te onttrekken aan een vernietigende kracht en blijft in de meest letterlijke zin van het woord bij zichzelf. De onderdrukte leeft met de zekerheid van beperkingen, de onderduiker leeft met de wil om te overleven. Jaap van Praag zette die wil na de bevrijding om in het streven actief vorm te geven aan een menswaardige en rechtvaardige samenleving met zoveel respect voor ieder individu, dat deze zich in vrijheid en in harmonie met anderen en zichzelf kan ontplooiën. Autonomie is dan niet de vrijheid om geen rekening meer te hoeven houden met anderen, laat staan hen geen ruimte voor hun individualiteit te laten, maar een opdracht om weloverwogen een keuze voor het in morele zin 'goede leven' te maken. Dat kan ook betekenen dat er afscheid genomen moet worden van familie, werk of zelfs taal en land. Dat is nooit méér het geval dan wanneer het eigen leven onmogelijk gemaakt wordt of tot onwenselijk verklaard wordt.

Op zo'n moment wordt autonomie een levensnoodzaak, een competentie tot anders en elders leven ook, waar de een meer over beschikt of beter vorm aan weet te geven dan de ander. In het leven van filmregisseur Heddy Honigmann is dat vermogen tot autonomie een opvallend kenmerk. Natuurlijk, het was al bij haar ouders aanwezig. Bij haar ouders uit Oostenrijk en Polen, bij haar vader die het concentratiekamp overleefde en na de oorlog in Peru een nieuw bestaan opbouwde en nog later weer opnieuw in Israël. Ze zegt het ook zelf in een interview: 'Wat emigrantenouders, als het goed is, als iets positiefs aan hun kinderen meegeven, is flexibiliteit, soepelheid... Zonder het te weten hebben mijn ouders mij koffers meegegeven.'

De koffer is een mooi symbool voor autonomie. Het is wat de reiziger meeneemt, wat hij uit andere plekken en tijden met zich meedraagt en hem tegelijkertijd een zekere onafhankelijkheid geeft tijdens de reis en op de nieuwe bestemming. 'Ik hoor nergens bij,' zegt Heddy Honigmann zelf en in een groot deel van haar werk klinkt bij haar hoofdpersonen het verlangen door weer of nog ergens bij te horen, erbij te kunnen blijven horen ook. Omdat het steeds ook gaat om het verlangen bij jezelf te kunnen blijven horen, jezelf te blijven dus, voert bitterheid nergens de boventoon in haar werk en wordt in het gedrag van de hoofdpersonen nooit enige vorm van hinderlijke opdringerigheid of streberigheid zichtbaar. Eerder is er sprake van een ondertoon van melancholie en ook van een houding die opvalt door veerkracht en weerbaarheid. Het leven is beter geweest en alles wordt eraan gedaan om het in de beide betekenissen van het woord weer een beetje goed te krijgen. In de films van Heddy Honigmann is er ook altijd hoop en vertrouwen, geloof ook van mensen in elkaar, vooral als ze zich in dezelfde situatie bevinden of met elkaar verbonden zijn.

In dit opzicht keert in de films en ook in de persoon van Heddy Honigmann veel terug van wat ook typerend was voor de opstelling van Jaap van Praag na de Tweede Wereldoorlog en wat in haar eigen woorden bij haar vader juist ontbrak. Hij wilde niet meer in mensen geloven, zij daarom heel bewust juist wel.

Wel is Heddy Honigmann haar hele leven, net als haar ouders, reiziger gebleven en dat in meer dan één opzicht. Ze veranderde een paar keer van studie en toen de keuze eenmaal op film was gevallen, kon ze daarvoor niet terecht in Peru. Uiteindelijk kwam ze na de nodige omzwervingen in Rome terecht, waar ze een Nederlandse filmer leerde kennen. In 1978 werd Nederland ook haar thuisland en kreeg ze de Nederlandse nationaliteit. Het beeld van de reiziger is echter gebleven, voor veel van haar films moet ze zelf op reis en in veel van haar films is het reizen, beter gezegd het moeilijke vertrek en de moeizame vestiging in het nieuwe land, een vast thema. Soms is het reizen ook simpelweg een metafoor voor het ontworteld geraakt zijn, zoals in het geval van de veteranen van de Nederlandse vredesmissies in oorlogsgebied in *Crazy* of van de snel dementerende man in een ijzig vreemd land in *Hersenschimmen*. In *Metaal en melancholie* zien we hoe de verarmde middenklasse van Lima probeert door het leveren van taxidiensten te overleven. Hetzelfde doen in *Het ondergronds orkest* de klassieke beroepsmusici van Oost-Europa na de val van het IJzeren Gordijn in de metrogangen van Parijs. Overleven is verlangen naar het leven zoals het eerder geleefd is. In *O Amor Natural* is dat het verlangen van oude mensen naar de seksuele hartstocht van hun jeugd, in *Dame la Mano* het verlangen naar het Cuba van voor de revolutie, in *Goede man, lieve zoon* is het de herinnering van moeders en vrouwen naar

de door het oorlogsgeweld in Bosnië omgekomen en vermoorde mannen. In de speelfilms *Tot ziens* en *De juiste maat* gaat het vooral om een verlangen dat nooit vervuld kon en zal worden: het verlangen van de onmogelijke liefde en de onbereikbare geliefde.

Overleven ziet Heddy Honigmann zelf als een kernthema in haar werk. In het scenario van *Metaal en melancholie* formuleert zij het zelf zo: 'Hoe overleven mensen? Wat is het dat mensen de kracht, de ideeën, de creativiteit, de moed geeft om tegen alle dagelijkse tegenslag en obstakels in, iedere dag weer wakker te worden en het leven tegemoet te treden?' Uit haar woorden wordt al duidelijk dat het om de veerkracht en de weerbaarheid van het individu gaat, om de eigen inzet, in de wetenschap dat uiteindelijk niemand anders blijvend de verantwoordelijkheid voor jouw bestaan op zich kan nemen. Het is een vitaal beeld van de mens dat Heddy Honigmann laat zien, maar het blijft niet beperkt tot de oppervlakkige of hypomane vitaliteit die alles tegenwoordig zo commercieel laat schijnen.

Mooi is wel dat in haar serieuze interpretatie van vitaliteit muziek en dans vaak zo'n grote rol spelen. In de muziek vinden alle emoties een plaats, niet alleen als gevoel, maar vooral ook als verklanking van wat men heeft meegemaakt. Vreugde, verdriet, verlangen, heimwee, maar ook boosheid en teleurstelling vinden hun uitdrukking in de muziek en laten hun indruk na op het gevoel van de luisteraar. Dat kun je in de films van Heddy Honigmann zien als ze inzoomt op de muzikanten, de dansers, de passagiers in de metro of de soldaten die in de muziek de wereld terug blijven horen die ze geografisch achter zich hebben gelaten. Wij lezen in hun gezichten het verhaal dat wij zelf schrijven.

Heddy Honigmann is een bijzondere filmregisseur, scenarioschrijver en vaak ook interviewer. Bijzonder door de omvang en de kwaliteit van haar oeuvre, dat inmiddels uit zo'n veertig korte en lange films, documentaires zowel als speelfilms, bestaat, maar ook bijzonder door de onderwerpen die ze kiest en de wijze waarop ze daar vorm aan weet te geven. De onderwerpen zijn verrassend en de vormgeving is dat nog meer, soms op het shockerende af. Hoe hard en onvriendelijk vaak de omgeving ook is waarin haar hoofdpersonen hun leven leiden, haar camera gaat zacht te werk, tast de gezichten af, voelt hun kwetsbaarheid en zoekt wat hen drijft. De humor van het onwaarschijnlijke contrast en van de ironie van de geschiedenis is overal aanwezig. Boosheid en verdriet houden een menselijke maat en blijven zo invoelbaar. De geschiedenis die getoond wordt staat voor vele andere verhalen die niet meer verteld hoeven te worden.

De originaliteit en de kwaliteit van het werk van Heddy Honigmann is niet onopgemerkt gebleven. Veel van haar films hebben nationaal en internationaal waardering ge oogst en publiek gewonnen. Voor de Humanistische Omroep

heeft zij onlangs nog een bijzondere reeks van wat je zou kunnen omschrijven als 'warme keukenportretten' gemaakt. Het Museum of Modern Art in New York wijdde een retrospectief aan haar werk, de documentaire *Crazy* bezorgde haar een Gouden Kalf en in 2003 kreeg ze de Jan Kassies Oeuvre Prijs van het Stimuleringsfonds. Daar komt nu de Van Praag-prijs van het Humanistisch Verbond bij. Het is een prijs die haar werk en haar persoon past, beter gezegd, het lijkt wel of de prijs bedacht is om aan haar te kunnen uitreiken. Het gaat om een oeuvre-prijs voor wie zich in zijn of haar werk heeft ingezet voor een menswaardige en rechtvaardige samenleving. In het werk moeten onorthodoxe zienswijzen en vernieuwende ideeën en perspectieven tot uitdrukking komen, in 2006 in het bijzonder in relatie tot het motto van het zestigjarige Humanistisch Verbond: *'Zelf denken, samen leven. Een herwaardering van autonomie'*. Daar is dit jaar aan toegevoegd te willen kijken naar iemand die gebruik maakt van een ander medium dan de wetenschap en in het eigen medium autonomie vorm geeft in de erkenning van het belang dat mensen zelf verantwoordelijkheid nemen voor een mooie invulling van hun eigen leven in relatie tot anderen en hun omgeving. Het gaat ook om autonomie als levenskunst.

De jury voor de Van Praag-prijs 2006, bestaande uit Hans Alma, Liesbeth Brandt Corstius, Sonja de Leeuw, Chris Keulemans en Paul Schnabel, herkent in het werk en de persoon van Heddy Honigmann de kwaliteiten die het Humanistisch Verbond in herinnering aan een van zijn oprichters heeft verbonden met de Van Praag-prijs. De jury is dan ook verheugd dat het bestuur van het Humanistisch Verbond heeft besloten op haar voorstel de Van Praag-prijs van het jubileumjaar 2006 toe te kennen aan Heddy Honigmann.

Filmografie

HEDDY HONIGMANN (1951) is geboren te Lima, Peru, waar ze tot 1973 woonde. Na een studie biologie en literatuur aan de Universiteit van San Marcos in Lima, studeerde ze film aan het Centro Sperimentale di Cinematografia in Rome. Sinds 1978 heeft Heddy Honigmann de Nederlandse nationaliteit.

Ze maakte sindsdien een groot aantal films, hoofdzakelijk documentaires, maar ook speelfilms, waaronder *Hersenschimmen* (1987) en *Tot ziens* (1995) en televisiedocumentaires zoals twaalf afleveringen van de serie *Liefde gaat door de maag*, in samenwerking met de Humanistische Omroep Stichting. Tot haar meer recente documentaires behoren *Goede man, lieve zoon* (2001) en *Dame la Mano* (2003). Binnenkort komt haar nieuwste documentaire uit, getiteld *Forever* (2005/2006), over de kracht van schoonheid en kunst in het leven, over liefde en dood.

Met haar speelfilms en documentaires verwierf Honigmann nationale en internationale erkenning en vele, ook internationale film- en publieksprijzen, onder andere in New York, Vancouver, Rome, Parijs, Leipzig, San Francisco, Thessaloniki, Montréal en Yamagata (zie ook het juryverslag). Haar werk is in vele landen op televisie uitgezonden en wordt vertoond op filmfestivals in de hele wereld. De laatste jaren werden retrospectieven van haar werk georganiseerd door filmfestivals en musea in Parijs, Barcelona, Valencia, Madrid, Berlijn, Minneapolis, Graz/Oostenrijk, Toronto, San Francisco en in het Museum of Modern Art in New York.

(Bij geen auteursvermelding, lees: regie en scenario Heddy Honigmann. Waar scenario en/of regie i.s.m. anderen tot stand kwam is dat vermeld)

L'Israëli dei Beduini (1979)

Documentaire over de onderdrukking van bedoeïenen in Israël.

Het vuur (1981)

Documentaire/fictie over discriminatie, etnische minderheden, homoseksualiteit en jodenvervolgung.

De overkant (1982)

Korte speelfilm waarin een radiopraatje van Hylke Tromp en een televisietoespraak van Reagan over vrede, wapeniging en veiligheid worden

geprojecteerd tegenover het dagelijks leven van de gewone burger. Zo worden grootschalige wereldconflicten en kleine individuele meningsverschillen met elkaar vergeleken.

De witte paraplu (1983)

Scenario en regie: Heddy Honigmann, Noshka van der Lely.

Korte, poëtische speelfilm over de persoonlijke reacties van twee jonge vrouwen op de toenemende bedreiging door kernwapens.

Uit & thuis (1984)

Een opdrachtfilm over wel of niet thuis bevallen.

De deur van het huis (1985)

Scenario en regie: Heddy Honigmann, Angiola Janigro.

Speelfilm over twee vrienden die bij elkaar in huis wonen en niet weten hoe ze tegen elkaar kunnen zeggen: 'Ik mag je graag.'

Hersenschimmen (1987)

Bernlef-verfilming over een echtpaar dat geconfronteerd wordt met de langzaam intredende dementie van de man. Met Joop Admiraal en Marja Kok.

Uw mening graag (1988)

Korte speelfilm over de wanhopige pogingen van een meisje om in de smaak te vallen bij haar grote liefde. Gouden Kalf voor actrice Anneke Blok in 1989.

Vier maal mijn hart (1990)

Een 'liefdes-estafette' (korte speelfilm) over een droomster, een verleidster, een maatschappelijk bewuste en een verlegen jonge vrouw. Met vier jonge actrices van de Toneelacademie in Maastricht.

Ghatak (1990)

Scenario en regie: Peter Delpeut, Kees Hin, Heddy Honigmann,

Mark-Paul Meyer.

Documentaire over de in 1976 overleden Indiase filmmaker Ritwik Ghatak.

Verhalen die ik mijzelf vertel (1991)

Bewerking (speelfilm) van een kort verhaal van Julio Cortázar.

Paul is een dromerige man die zichzelf voortdurend verhalen vertelt.

Maar dan blijken fantasie en werkelijkheid meer door elkaar te lopen dan op het eerste gezicht lijkt.

Metaal en melancholie (1992)

Gedwongen door de slechte economie proberen veel middenklassers in Lima, hoofdstad van Peru met meer dan tien miljoen inwoners, wat bij te verdienen als taxichauffeur. De film volgt een aantal van deze part-time chauffeurs in hun strijd om te overleven door de straten van Lima.

Oog in oog - Breinaald in aquariumvis (1993)

Oog in oog - Hoeveel strippen naar Calcutta? (1993)

Twee monologen gespeeld door Marlies Heuer en Saskia Temmink.

In de schaduw (1994)

Korte documentaire over de strijd van een ecooloog in El Salvador, het meest vervuilde land van Midden- en Zuid-Amerika.

Tot ziens (1995)

Speelfilm over de onmogelijke liefde tussen een gelukkig getrouwde man en een alleenstaande vrouw, hun passie en verscheurdheid. Hoofdrolspeelster Johanna ter Steege werd op het filmfestival van Locarno bekroond met een Bronzen Luipaard.

O Amor Natural (1996)

Enkele (hoog)bejaarde Brazilianen lezen fragmenten voor uit de erotische poëzie van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade. Met grote tederheid reageren ze op Drummonds openhartige beschrijvingen en halen herinneringen op aan hun eigen seksuele avonturen.

Het ondergronds orkest (1997)

Over politieke vluchtelingen en illegale immigranten, allemaal beroepsmusici, die als straatmuzikant overleven in de tunnels van de Parijse metro. Een film over ballingschap en de kracht van muziek in het leven van deze ballingen.

2 minuten stilte a.u.b. (1998)

Elk jaar herdenkt Nederland op 4 mei zijn oorlogsslachtoffers gedurende twee minuten stilte. Aan verschillende mensen, zoals aan filmmaakster Netty Rosenfeld, schrijfster Anna Enquist, een horecaondernemer op de Dam en de dochter van een NSB'er, wordt gevraagd wat deze dag voor hen betekent.

De juiste maat (1998)

Scenario: Heddy Honigmann en Kristien Hemmerechts.

Korte speelfilm over Louise, die zich met hart en ziel overgeeft aan haar meestal afwezige, getrouwde minnaar. De pijn van afstand en afwijzingen leidt haar tot

hulpverlening aan junks, experimenten met een dildo en uiteindelijk tot een nieuw begin.

Crazy (1999)

Centraal staan de traumatische ervaringen van een aantal Nederlandse VN-militairen. Van de eerste vredesmissie in Korea in 1950 tot de oorlog in Cambodja, Libanon en Bosnië. Aan de hand van muziek die zij destijds draaiden, en die sterk verbonden blijft met hun ervaringen, haalt een aantal veteranen herinneringen op en vertelt over het verwerken van hun emoties.

Hanna lacht (1999)

Filmpje van drie minuten over een klein kind dat plezier maakt, gemaakt ter gelegenheid van de eeuwwisseling.

10 Geboden - Privé (2000)

Onderdeel van een tiendelige serie televisiedocumentaires in opdracht van de IKON over de tien geboden. Privé gaat in op het achtste gebod (gij zult niet stelen) en belicht het verlangen om te bezitten... en dus, soms, om te stelen.

Goede man, lieve zoon (2001)

In het Bosnische dorpje Ahatovici is tachtig procent van de mannelijke inwoners in 1992 tijdens de belegering door de Serviërs uitgemoord. In deze documentaire wordt de nabestaanden, vooral achtergebleven vrouwen, gevraagd naar de persoonlijke verhalen over hun mannen, zonen en vaders aan de hand van een foto, een stuk gereedschap, een achtergebleven horloge.

Dame la Mano (2003)

Documentaire over hoe Cubaanse bannelingen weten te overleven in de opgeklopte wereld van Amerika - dankzij hun onverwoestbare liefde voor ritme, voor het leven, en vooral, voor de opzwepende rumba.

Liefde gaat door de maag (2004/2005)

Serie van twaalf televisiedocumentaires voor de Humanistische Omroep over de betekenis van het spreekwoord 'Liefde gaat door de maag'. Honigmann laat twaalf mannen en vrouwen voor de camera een gerecht bereiden dat onlosmakelijk verbonden is met herinneringen aan een dierbaar persoon.

Titels van de films: **Een sjetel die niet meer bestaat**; **Zelfs de boter zingt**; **Saudade**; **De pan van Oranje**; **Liefde voor het warme Zuiden**; **Een les in verzoening**; **Wat de boer niet kent**; **Met hart en ziel**; **Vingerafdrukken in het deeg**; **Liefde als ingrediënt**; **De geur van kerst**; **Liefde gaat door de maag**; **reconstructie van een pudding**.

26.000 Gezichten (2005)

Van dit project, waarin gepoogd wordt uitgeprocedeerde asielzoekers in documentaires van twee minuten een gezicht te geven, is Heddy Honigmann één van de talloze regisseurs. Zelf maakte zij voor dit project:

Wat men nooit van hem heeft willen weten (2005), over een Iraanse man die vluchtte voor represailles nadat hij geweigerd had chemische wapens te gebruiken in de oorlog Irak/Iran.

Ingelijst huwelijk (2005)

Scenario: Heddy Honigmann en Ester Gould.

Wat is de essentie van een goed, langdurig huwelijk? Bestaat er een geheim recept voor? Via huwelijksportretten en openhartige gesprekken met vier echtparen wordt duidelijk dat een goed huwelijk soms zwaar bevochten moet worden, maar dat dat het altijd waard is.

Forever (2006)

Documentaire over de kracht en vitaliteit van kunst en een plaats waar liefde, dood en schoonheid samen gaan: de begraafplaats Père-Lachaise in Parijs waar een indrukwekkend gezelschap van kunstenaars ligt, zoals Proust, Chopin, Callas, Morrison en Méliès. Gaandeweg wordt voelbaar hoe de begraafplaats niet alleen een laatste rustplaats is voor de doden, maar vooral een vertrekpunt voor de levenden. Maar de dood kent haast geen troost behalve de tijd, de herinnering en de schoonheid van een stuk muziek, een gedicht, een schilderij of de melancholie van mos op een gebarsten steen.

**'Ik ben erop uit een glimlach te vinden op plekken
en in situaties waar dat niet voor de hand ligt'**

— Heddy Honigmann

Interview Heddy Honigmann

‘Mijn personages vechten zonder schaamte om autonoom, onafhankelijk te blijven’

Heddy Honigmanns speelfilms en documentaires, maar ook haar eigen levensloop, lijken bij uitstek aan te sluiten bij het thema van het Humanistisch Verbond in zijn jubileumjaar: autonomie. Niet alleen kan haar eigen leven als eigenzinnig en uniek worden getypeerd, ook de karakters in haar documentaires en films zijn — ondanks de niet altijd gemakkelijke omstandigheden - stevig en krachtig. Honigmann is in staat om de mens op de voorgrond te zetten, de mens die in de meest uiteenlopende omstandigheden zijn of haar eigen weg vindt. Zelf typeert ze de personages als ‘overlevers’, zonder slachtoffer te worden. Overleven in de liefde, in de taxi, in de armoede, na een oorlog. Centraal staan de menselijke passies, verlangens, emoties, herinneringen, tragedie, pijn en kracht. Maar minstens even duidelijk treden maatschappelijke en politieke misstanden aan de orde. Haar werk is geëngageerd en bevat bijna altijd politieke voetnoten, zonder deze expliciet te thematiseren. Wat drijft Honigmann? Wat wil ze met haar films en documentaires? Hoe ziet Honigmann Nederland eigenlijk en wat heeft haar werk met autonomie te maken? Een gesprek met de winnares van de Van Praag-prijs 2006.

‘Ik ben zelf een autonoom filmmaker,’ geeft Honigmann aan op de vraag of ze iets met het jubileumthema heeft. ‘Ik maak tot nu toe films die ik graag wil maken. Soms is er een mooie opdracht van een omroep, maar meestal bied ik zelf een filmidee aan, waar ze soms negatief en gelukkig meestal positief op reageren.’

Bij bijna al mijn films ga ik uit van mijn eigen filmideeën. Zo heb ik ooit een scenario voorgelegd aan een omroep over vier Argentijnse vluchtelingen. Het was een mooi script en heeft zelfs een prijs in Engeland gewonnen. De reactie was: ‘Wat moeten we met Argentijnen nu het oorlog is in Bosnië?’ Toen ik *Goede man, lieve zoon* gemaakt had over een Bosnisch dorp waarvan tachtig procent van de mannen in de oorlog waren omgekomen, brak de oorlog in Kosovo net uit. Mijn agente in Parijs zei: ‘Nu willen de omroepen niets meer over Bosnië weten.’ Maar ik laat me daardoor niet afleiden. Ik film over niet-actuele onderwerpen die toch actueel, want tijdloos zijn.’

‘De personages in mijn films en documentaires kun je ook autonoom noemen. Op z’n minst vechten ze om een autonoom bestaan te kunnen opbouwen.

Ze vechten tegen het verlies van hun geheugen en dus tegen de dood, zoals in *Hersenschimmen*. Het gaat om personen die ervoor knokken om onafhankelijk te blijven en in dat gevecht geen schaamte kennen.

Zo heeft geen enkele taxichauffeur uit *Metaal en melancholie* een gevoel van onbehagen als hij achter het stuur van de taxi zit, ook al is dat beroep eigenlijk onder zijn stand. Ze verdienen hun brood met een bewonderenswaardige ironie. De dansers van *Dame La Mano* schamen zich niet om over hun armoedige heden of verleden te vertellen.

In *Het ondergronds orkest* zien we ballingen uit de hele wereld die in Parijs proberen te overleven door vast te houden aan wat voor hen de zin van het leven is: muziek maken. Ze zijn allemaal muzikant en spelen prachtig. Vaak waren ze beroepsmusici maar in hun geboorteland hadden ze geen vrijheid. Nu spelen ze in de metro of in de straten van Parijs. Ze hadden clochard kunnen worden, een ander beroep kunnen kiezen, ze hadden dood kunnen gaan, maar ze overleven omdat ze muziek blijven maken, hun levenspassie.

In *Crazy* laat ik Nederlandse militairen zien die naar diverse oorlogsgebieden zijn uitgestuurd, van Korea in 1945 tot Bosnië en Srebrenica in 1995. Ze luisteren naar muziek die ze tijdens hun missie vaak draaiden. Dan komen de herinneringen boven. Er is een jongen die bij de val van Srebrenica aanwezig was. Zijn levensvreugde is hem ontstolen door de totale onmacht die hij ervoer als lid van de VN-vredesmacht en hij is in gevecht om zichzelf terug te vinden. Elke oorlog gaat natuurlijk om het afpakken van de autonomie van de mensen in het land dat aangevallen wordt, maar de hele film is ook een kritiek op de meeste VN-missies waar militairen onvoorbereid naartoe uitgezonden werden.

In *O Amor Natural* gaat het over mensen tussen de vijfenzestig en vijfentachtig-eneenhalf. Ja, dat halve jaar is belangrijk, daar zijn de mensen trots op. Aan de hand van erotische gedichten van de Braziliaanse dichter Carlos Drummond de Andrade halen ze herinneringen op aan liefde en seks. Ze nemen geen blad voor de mond en vertellen in volledige vrijheid, eigenzinnig en sterk. De verhalen zijn komisch, pikant en ontroerend. Voor deze film ontving ik de meeste fan-brieven. Mensen waren zo blij dat de film aangeeft dat seks niet ophoudt als je veertig wordt.

Vrijheid van denken

Autonomie is vrijheid van denken, proberen jezelf te blijven en durven te kiezen, de schoonheid proberen vast te houden in je leven of het geluk proberen te bereiken. Soms betekent kiezen verliezen en winnen tegelijk. Zoals de Cubaanse vluchtelingen in *Dame la Mano*, zij verliezen hun wortels, maar winnen toch een soort vrijheid in de Verenigde Staten. En laten we de gelukkige stellen in *Ingelijst huwelijk* niet vergeten. Ze moeten grote en kleine compromissen sluiten om de liefde te laten leven. En soms kun je niet kiezen, zoals het geval is bij twee gepassioneerde minnaars in *Tot ziens*, die gedurende 105 minuten wat licht proberen te zien terwijl ze verblind zijn door hartstocht. Deze mensen leveren ieder hun eigen gevecht om hun autonomie te behouden. Zelf formuleer ik het zo: hoe kunnen mensen in zware omstandigheden godverdorpe overleven?

Waarom is het thema 'overleven' zo belangrijk voor je?

Veel mensen zijn sterker dan ik. Ik ben gefascineerd te zien hoe ze overleven, met muziek, dans, liefde, het koesteren van herinneringen en tradities. Ik ben erop uit een glimlach te vinden op plekken en in situaties waar dat niet voor de hand ligt.

Wat mezelf betreft: Ik ben geen politiek vluchteling maar ik was in Peru wel actief in een militante, verboden groep en werd bedreigd met uitzetting uit mijn land. Ik moest voor de militaire rechter verschijnen. Op de vraag welk geloof ik aanhing, zei ik: 'Ik ben atheïst.' Toen kreeg ik een schop van mijn advocaat en zei: 'Ik bedoel: ik ben ongelovig.' Atheïsten waren voor de militairen gelijk aan communisten en dus verdacht. In elk geval: ik ging weg uit mijn land om film te studeren. Ik heb gezworven door Europa en het was niet makkelijk op een filmopleiding te komen. Maar het lukte. Ik had me in Parijs genesteld en op een dag kreeg ik een brief dat ik toelatingsexamen mocht doen voor de filmopleiding in Rome waar ik me de dag nadat ik de brief ontving moest melden. Ik heb gehuild, ingepakt, ben vertrokken, deed de volgende ochtend examen en werd aangenomen.

Ik weet dus wel een beetje wat het is om ontworteld te zijn en ben gefascineerd

om te zien hoe mensen die echt in ballingschap leven, overleven.

In *Dame la Mano* vind ik het fantastisch te zien hoe de Cubaanse ballingen in Amerika zoveel vreugde beleven aan de Rumba, die ze elke zondagavond dansen in La Esquina Habanera, een Cubaans danscafé in New Jersey. Daar zijn deze migranten volledig zichzelf en beleven een explosie aan vreugde, waarop ze de rest van de week kunnen teren. Het lijkt allemaal heel vrolijk maar er zit natuurlijk ook veel triestheid achter.

Liefde voor mensen

Honigmann lijkt voortdurend op zoek te zijn naar het positieve in de mens, haar films zijn een toonbeeld van kracht en liefde. Die liefde voor de mens, het vertrouwen, is dit een verzet tegen de geschiedenis van haar familie?

'Ja, dat is waarschijnlijk zo. Mijn vader heeft geprobeerd me op te voeden in wantrouwen tegenover mensen. Hij zat een jaar in het concentratiekamp Mauthausen. Daarna is het moeilijk verder te gaan met je leven. Ik heb in mijn jeugd veel mensen ontmoet die in kampen hebben gezeten en ben opgevoed met melancholie, met verhalen over mensen die er niet meer zijn. Ik denk dat ik die triestheid meedraag. Maar ik erfde ook vrolijkheid, de vrolijkheid die mijn moeder altijd heeft gehad, en de ironie van mijn oma's. Het is mijn vader niet gelukt mij wantrouwen voor alles en iedereen bij te brengen. Integendeel. Ik hou van mensen, mensen boeien me. Eerder hou ik soms te snel van mensen, en dat kan lastig zijn, maar liever dat dan wantrouwen.

Ik zal nooit een reisje dat ik maakte naar Parijs vergeten. Ik was een meisje van ongeveer twintig. In de metro zat een oude man me voortdurend aan te kijken. Dat maakte me ongemakkelijk. Wat moet die viezerik van me, dacht ik. Tot hij vroeg of ik joods was. Ik vroeg hem verbaasd hoe hij dat wist. Toen zei hij: 'La tristesse.' Die triestheid, droevigheid is ook te zien in mijn films.

Maar ik draai het ook om, ik zoek iets positiefs. Zelfs in mijn ziekte (multiple sclerose, red.). Ik praat er niet graag over, ook niet met andere patiënten. Maar op een feestje kwam ik toch een keer met een vrouw die ook MS heeft in gesprek over de ziekte. Ze vroeg: 'Hoe kun je veertien uur op een set staan als je altijd moe bent?' Dat doe ik inderdaad, en daar betaal ik later ook een prijs voor, maar ik zei vrolijk: 'Ik denk altijd maar, ik heb MS dus ik krijg nooit kanker!' Zonder humor, ironie en relativering ga je ten onder. Cynisme en bitterheid zullen me altijd vreemd blijven en dat is een zegen.

Met mijn twee oma's kon ik echt ontzettend lachen. Met mijn ene oma heb ik jaren een slaapkamer gedeeld en zij las Duitse thrillers, speelde kaart en gokte op paarden. Toen ik eens vroeg waarom ze altijd op verliezende paarden gokte zei ze: 'Ik heb in mijn leven zoveel verloren dat nog een keer verliezen niets uitmaakt. Maar als ik met zo'n slecht paard win, win ik pas echt.' 'Ik heb haar voorbeeld later gevolgd, nog tijdens de opnamen voor *O Amor Natural*. Ik liet

iedereen wachten om te wedden op een paard onder in het klassement, en dat won. Als je op een kansloos paard inzet, en het wint toch, dan is de vreugde honderd keer groter. Dat is ook de lol van onafhankelijk denken, het risico nemen te verliezen, omdat het zo belangrijk is je eigen koers te varen.'

Heb je een vooropgezet maatschappelijk doel met je films?

'Nee, ik ben nooit bezig om iets aan het publiek te verkopen. Ik maak gewoon de film die ik wil maken. Ik heb niet bewust een politieke boodschap, maar meestal sluipt er toch wel eentje in. Voor *Crazy* had ik tijdens het schrijven van het script het thema 'de kracht van muziek tijdens een oorlog' in mijn hoofd, niet de oorlogen zelf. Maar ik vind het achteraf wel mooi dat de film een betoog tegen oorlog en het beleid van de Verenigde Naties is geworden.

Al mijn films krijgen vanzelf een politieke lading, omdat ik iemand ben die me bekommert om wat er in de wereld en in mijn directe omgeving gebeurt. Dat raakt me. En ik kan heel woedend worden over foute politieke mensen.

Ik zou graag een film willen maken over Verdonk, maar hoe moet je dat aanpakken? Daar denk ik wel eens over: ik zou haar wel een paar minuten lang in de camera willen laten kijken. Dan kun je genieten van dat verraderlijke glimlachje van haar. En dan enkele vragen stellen die uit de inburgeringstest zouden kunnen komen. Zoals hele ingewikkelde vragen over het koningshuis. Wie is de tweede achternicht van de dochter van prinses zus en zo, en wanneer is die geboren. Of moeilijke Nederlandse woorden die niemand weet, zoals *glossen* of *incunabele*. Maar als ik vooropgezet een film met een politieke boodschap zou gaan maken, wordt het waarschijnlijk een slechte film.'

Nederland is saai

'Toen ik eind jaren zeventig hier kwam, was Nederland een socialistisch en tolerant land. Althans dat dacht ik. Nu zie ik bekrompenheid. Ik vind Nederland saai. In Spanje of Frankrijk zijn alle mensen fel op de politiek, gepassioneerd. Dat is een deel van hun cultuur. In de cafés worden door alle leeftijdsgroepen heftige gesprekken gevoerd, over van alles. Hier wordt het hele zorgstelsel afgebouwd, en je hoort bijna niemand. Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen, toen links overal won, zat ik met een vriendin op de bank voor de televisie te juichen. Maar het debat tussen de kandidaten was slaapverwekkend. Ach nee, ik hou ook van dit 'vlakke land', met zijn weilanden en fantastische wolkenluchten, zijn 120 nationaliteiten door elkaar, wat schitterende vrouwen en mannen heeft voortgebracht, zijn lange files waar je eindelijk kunt uitrusten van het eindeloos vergaderen, zijn duinen in de winter, de pannenkoeken met stroop en spek, zijn twee mega-filmfestivals, zijn talloze intelligente schrijvers en denkers, de tulpen, de boerenkool. En eigenlijk houd ik ook wel van zijn gezapigheid.'

Heddy Honigmann krijgt nu de Van Praag-prijs van het Humanistisch Verbond. Ze heeft voor de Humanistische Omroep Stichting de serie *Liefde gaat door de maag* gemaakt, en heeft voor dezelfde omroep net een script afgerond over de positieve kanten van internet.

Heb je iets met het humanisme?

'Ja, alles wat ik maak past in dat stramien. Ik maak geen films over onderwerpen, maar over mensen. Zij belichamen met glans het onderwerp. Ik heb het humanisme niet speciaal bestudeerd en ik ben geen lid van het Humanistisch Verbond. Maar toen de Human zendtijd dreigde te verliezen omdat er te weinig humanisten in Nederland zouden zijn, heb ik zonder aarzelen onderkend dat ik humanist ben.'

Wat is voor jou humanist zijn?

'Ik denk: tegen alle vormen van onrecht zijn. En dat kun je ook in je eigen leven toepassen, proberen trouw te blijven aan dat wat je gelooft. Ja, tegen onrecht zijn, dat lijkt me het belangrijkste. En dat ben ik altijd geweest. Er zijn kleine vormen van humanisme: liefde voor mensen, goedheid, blijken van respect. Een oude man die van z'n fiets stapt om je voor te laten, terwijl je weet dat hem dat fysiek moeite kost. Dat vind ik heel mooi.'

Esther Wit en Paulien Boogaard

Aandacht en autonomie in de kunst van Heddy Honigmann

Eeuwig op jacht naar verborgen dimensies

door Hans Alma en Sonja de Leeuw

Eén van de dingen die opvallen in het werk van Heddy Honigmann, is haar aandacht voor de mensen die ze filmt: aandacht voor de details in hun verhalen, voor hun emoties en humor, voor de unieke manier waarop ze zich staande houden in het leven, aandacht voor hun gezichten die een doorkijkje bieden in hun ziel. Aandacht impliceert altijd het aangaan van een relatie, waarin de gehele persoon betrokken is - zintuiglijk, motorisch, affectief en verstandelijk. Hoe verhoudt aandacht zich daarmee tot autonomie, het jubileumthema van het Humanistisch Verbond? Is autonomie er niet juist op gericht ons los te maken uit relaties die ons afhouden van wie we ten diepste zijn en van de mogelijkheden die we kunnen realiseren?

In hun artikel 'Het problematische verlangen naar binding' bespreken Joep Dohmen en Henk Manschot (1992) autonomie in het kader van zingeving. Volgens hen is de kerngedachte van de autonome bepaling van zin, dat het moderne individu in staat is zich los te maken uit overgeleverde kaders van de traditie, en bovendien zelf met behulp van de autonome rede en de wil een nieuwe, eigen zin aan zijn bestaan kan geven. Een doorgeschoten autonome positie negeert het radicaal sociale karakter van het menselijke bestaan. Wie we ten diepste zijn en wat we kunnen realiseren, kan nooit los gedacht worden van de relaties waarin we staan. Dat we zelf keuzes kunnen maken en ons handelen richting kunnen geven, impliceert een grote mate van verantwoordelijkheid voor degenen die de consequenties daarvan ondervinden.

Als we in het humanisme aan autonomie als idee en ideaal willen vasthouden, zullen we moeten onderzoeken hoe hieraan een vorm kan worden gegeven die mensen verbindt in plaats van hen op te sluiten in subjectivisme. We moeten onderzoeken onder welke omstandigheden autonomie gestalte kan krijgen in menselijke relaties; we moeten onze ogen openen voor situaties waarin óf de autonomie, óf de aard van de relaties een dergelijke vormgeving in de weg staan, en we moeten leren van al die situaties waarin mensen autonomie realiseren in de meest ongunstige omstandigheden. Het komt me voor dat Heddy Honigmann ons precies daarmee helpt.

Onlosmakelijk koppel

We kunnen op veel manieren kijken naar de wereld om ons heen. Doorgaans kijken we functioneel, en nemen we vooral die dingen waar die we kunnen gebruiken om ons eigen doel te bereiken. Op die manier weten we ons gelukkig doorgaans veilig door het verkeer te begeven. Hoewel het dus een manier van kijken met overlevingswaarde is, is het niet deze functionele manier van waarnemen die ons diepe inzichten in de wereld om ons heen en in het menselijk bestaan verschaft. Om werkelijk geraakt te worden door wat er om ons heen gebeurt en dat consequenties te laten hebben in ons leven, hebben we een andere houding nodig. Deze andere, niet-functionele houding kan aangeduid worden met de term aandacht: een manier van waarnemen waarbij we werkelijk recht proberen te doen aan het waargenome, zonder het direct in- en aan te passen aan onze opvattingen en behoeften. Aandacht impliceert de erkenning dat iets of iemand het waard is om te leren kennen, hoe vreemd het/hij/zij ons in eerste instantie ook mag voorkomen. Aandacht is een moreel begrip, sterker nog, voor de filosoof Iris Murdoch vormt aandacht de kern van moraliteit (1997, p.293, 327). Aandachtig waarnemen betekent een poging onze illusies te doorbreken en onze omgeving te leren kennen in al haar aspecten, ook die slecht in ons straatje passen of ons angst aanjagen. Aandacht maakt het ons onmogelijk zaken te ontkennen omdat ze ongemakkelijk of verontrustend zijn, en bepaalt waarmee we ons verbinden in onze omgeving. Aandacht en verbeelding horen volgens Murdoch onlosmakelijk bij elkaar. Verbeelding wordt door haar opgevat als een persoonlijke exploratie van mogelijkheden die de grenzen van het strikt feitelijke overstijgen. Van verbeelding is sprake wanneer iemand tegen de achtergrond van vroegere ontmoetingen met zijn omgeving, in de huidige situatie nieuwe mogelijkheden ontdekt, die op het eerste gezicht misschien vreemd lijken maar die toch tot het potentieel van deze wereld behoren. Om de mogelijkheden van een situatie te zien, moeten we eerst aandachtig waarnemen wat er gaande is. Om ons in een ander te verplaatsen, moeten we eerst goed kijken en luisteren naar die ander. Kenmerkend voor de verbeeldingsvolle waarneming is dat met het mentale materiaal dat we zo verzamelen 'gespeeld' of geëxperimenteerd wordt: beelden en gedachten kunnen oneindig gecombineerd en opnieuw geordend worden in de verbeelding. Op enige afstand van dringende eisen die het dagelijks bestaan aan ons stelt, kunnen gebeurtenissen in scène gezet en mogelijkheden uitgeprobeerd worden.

Realistische, liefdevolle aandacht voor de wereld reikt naar dimensies die achter de 'naakte feiten' van de functionele blik liggen. Het is een aandacht die door en door humanistisch is te noemen, zonder dat we het fenomeen aandacht exclusief voor het humanisme willen claimen. Ook veel religies onderkennen het belang van aandacht en kennen religieuze oefeningen om een aandachtige

levenshouding te cultiveren. Misschien is het belang van het werk van Heddy Honigmann voor het humanisme juist, dat het humanisten attendeert op de kracht van aandacht.

Onverwachte combinaties

De aandacht waarmee Heddy Honigmann haar personages in beeld brengt, maakt dingen zichtbaar die ons gemakkelijk zouden kunnen ontgaan. Zij ziet mogelijkheden in mensen en neemt ons mee op een zoektocht om deze te ontdekken. Zij laat ons zien welke mogelijkheden deze mensen in hun soms barre levensomstandigheden realiseren. Zij laat ons zien dat autonomie heel wat meer kan betekenen dan de illusie de touwtjes zelf in handen te hebben. 'Uiteindelijk,' zo stelt Peter Delpout naar aanleiding van haar documentaire *Metaal en melancholie*, 'gaat het om de verbeelding en creativiteit van de menselijke geest om zich staande te houden in een wereld die ons mensen altijd te hard raakt, omver probeert te stoten en in vele facetten unfair lijkt.' Het vermogen om die kracht van mensen in hun alledaagse levens waar te nemen, om te zien hoe zij verantwoordelijkheid nemen voor hun bestaan binnen de soms zeer nauwe grenzen die daaraan gesteld zijn, vinden wij bij uitstek humanistisch. In Honigmanns vermogen om die creativiteit, kracht en verantwoordelijkheid bovendien in beeld te brengen en zo bijna tastbaar te maken voor anderen, zien wij de verbeelding van een humanistisch ideaal.

De kunstvorm film is een 'voyeuristisch' medium. Het thematiseert per definitie waarnemen, door het oog van de camera wel te verstaan. Dat oog, de plaats van de camera en later de montage bepalen wat we zien, welke werkelijkheid uiteindelijk wordt geconstrueerd en geopenbaard. Aan de documentairefilm zit een extra dimensie. De documentairefilm lijkt een reproductie van de werkelijkheid aan te bieden. Documentaire filmmakers zijn daardoor - meer dan andere filmmakers - uitgedaagd om verantwoording af te leggen voor de inhoud van hun werk, ze moeten de claim van 'waarheid' verdedigen. De documentaire is echter, evenals de film, een creatieve uiting van de maker, per definitie subjectief. Via de gekozen vertelvorm en filmstijl wil de maker het publiek laten zien: kijk, dit is mijn verhaal, dit wil ik met jullie delen en daarom heb ik deze vorm gekozen. De documentaire als filmisch essay biedt de makers alle ruimte om uit te nodigen te kijken, mee te kijken, anders te kijken, aandacht te schenken.

Kunstenaars creëren via aandacht en verbeelding nieuwe ervaringen. Datgene wat iedereen kan waarnemen en door duizenden waargenomen is, presenteren zij als een nieuw object met een eigen unieke betekenis, los van conventionele associaties. Al experimenterend komt de kunstenaar tot een onverwachte combinatie van elementen, leidend tot een 'openbaring van tot dan toe onge-realiseerde mogelijkheden' (Dewey, 1958/1929, p.359; vert. HA).

Onze verbeelding slaat een brug tussen wat bekend en wat onbekend is, geworteld als zij is in onze herinnering en uitlopend in een anticipatie op nieuwe mogelijkheden. Zij stelt ons in staat existentiële thema's te onderzoeken op manieren die de dagelijkse gang van zaken niet verstoren. We kunnen dit doen door een boek te lezen, naar een film te kijken, of deel te nemen aan een religieus ritueel: in elk van deze culturele vormen zijn bestaansvragen aan de orde, waarmee we ons verbeeldingsvol kunnen inlaten.

Subtielere taal

Een kunstzinnige verbeelding van bestaansvragen en de waarden die daarmee in het geding zijn, is voor het humanisme van groot belang. Een relevante opvatting van kunst in dit verband, is dat zij ons de ogen kan openen en onze gevoeligheid voor wat in de wereld om ons heen verschijnt, (nieuw) leven kan inblazen. Een kunstwerk brengt zichzelf als object tot uitdrukking, maar verwijst tevens boven zichzelf uit. Kunstenaars vinden symbolische betekenis in de uiterlijke verschijningsvormen van onze wereld, en weten abstracte concepten zichtbaar te maken (vgl. Arnheim, 1966; Alma, 2001). De kunstenaar beeldt geen algemene opvattingen of waarheden uit, maar brengt de manier waarop dingen resoneren in zijn gevoelsleven tot uitdrukking. In de articulatie van zijn gevoeligheid maakt een groot kunstenaar anderen bewust van iets in de wereld waarvoor nog geen adequate woorden bestaan. De kunstenaar maakt gebruik van een 'subtielere taal' dan die waarvan wij ons doorgaans bedienen en maakt zo zichtbaar wat ons anders zou ontgaan. Persoonlijke resonantie betekent niet dat kunst puur subjectief is: een goede kunstenaar brengt juist het zelfoverstijgende tot uitdrukking. Zij neemt waar vanuit oprechte verwondering en leert ons dingen in hun directe gegevenheid en in hun diepere zeggingskracht waar te nemen. Murdoch stelt: 'Het hoogtepunt van kunst is dat zij kan laten zien wat het meest nabij is, wat ten diepste en duidelijk waar maar gewoonlijk onzichtbaar is' (1992, p.90; vert. HA). Kunstenaars leren ons zien en intens te ervaren. De esthetische waarneming is in feite een actieve en aanhoudende exploratie, waarin onze opvattingen en overtuigingen steeds weer onder kritiek komen te staan. Voor het humanisme als open levensbeschouwing is een dergelijke manier van waarnemen onmisbaar.

Heddy Honigmann kiest ervoor niet zelf in beeld te komen (hoewel zij als interviewer hoorbaar is), maar zij neemt de kijker mee op reis naar mensen, hun omgeving, hun verhalen. Zij wil niet overtuigen (zoals bijvoorbeeld Michael Moore), noch registeren of kenbaar maken (zoals in antropologische films als die over Tibet, de Sahara). Zij laat ons eerder op expressieve, poëtische wijze de werkelijkheid ervaren door mensen te portretteren in hun kracht en kwetsbaarheid, en in hun ontembare drang te overleven: met humor en plezier, zonder hun pijn te verloochenen. Dat maakt dat haar films een grote

emotionele waarde hebben. Zij toont ons de overlevingskracht van de mens te midden van gebeurtenissen die niet altijd gewild zijn. De gebeurtenissen en omstandigheden laten zich meestal niet door mensen regisseren, maar zij kunnen wel manieren zoeken om staande te blijven, in relatie tot anderen, en daarin keuzes te maken. Het is met name die vorm van autonomie die Honigmann in haar films op indringende wijze verbeeldt.

Referenties

- Alma, H.A. (2001). 'Spiritualiteit en zintuiglijke ervaring'. In: G. Groenewoud, W. de Haas, J.F. van Os & B. Voorsluis (red.), *Tegenwoordigheid van Geest: Opstellen over spiritualiteit en mensbeschouwing* (pp.87-105). Zoetermeer: Meinema.
- Arnheim, R. (1966). *Toward a psychology of art: Collected essays*. Berkeley/Los Angeles: University of California Press.
- Dewey, J. (1958). *Experience and nature* (2nd ed.). New York: Dover Publications (oorspronkelijke uitgave 1929).
- Dohmen, J. & Manschot, H. (1992). 'Het problematische verlangen naar binding'. In: G.A. van der Wal & F.C.M.L. Jacobs (red.), *Vragen naar zin: Beschouwingen over de zingevingproblematiek* (pp.104-137). Baarn: Ambo.
- Murdoch, I. (1992). *Metaphysics as a guide to morals*. London: Vintage.
- Murdoch, I. (1997). *Existentialists and mystics: Writings on philosophy and literature*. New York: Allen Lane The Penguin Press.

'Overleven is het verlangen naar het leven zoals het eerder geleefd is'

— Heddy Honigmann

Bijlage I

Over de juryleden van de dr. J.P. van Praag-prijs 2006

Paul Schnabel (voorzitter)

Paul Schnabel (1948) studeerde sociologie in Utrecht. Na zijn doctoraal (1973) volgden nog twee jaar postdoctorale studies aan de Universität Bielefeld en in 1982 de promotie op het proefschrift *Tussen stigma en charisma*. In 1986 werd hij deeltijdhoogleraar in de geestelijke volksgezondheid aan de Universiteit Utrecht. In 1991 volgde de benoeming tot decaan van de nieuw op te richten Netherlands School of Public Health en in 1998 de benoeming tot directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Sinds 2002 is hij ook universiteitshoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Paul Schnabel is columnist van NRC Handelsblad en Het Financieel Dagblad en is op veel maatschappelijke en culturele terreinen actief in bestuurlijke en redactionele functies. Jaap van Praag heeft hij als student nog leren kennen.

Liesbeth Brandt Corstius

Liesbeth Brandt Corstius (1940) studeerde kunstgeschiedenis in Amsterdam. Ze was conservator moderne kunst in het Museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam tussen 1967 en 1974. Daarna was ze freelance kunstkriticus en actief in de vrouwenbeweging. Ze was onder meer redacteur van *Opzij* en hoofdredacteur van het *Museumjournaal*. In 1982 werd ze directeur van de gemeentemusea van Arnhem: het Museum voor Moderne Kunst en het Historisch Museum.

Na haar pensionering in 2000 was ze nog enige jaren presentator van het populaire kunstprogramma *Kunstblik* van de AVRO. Ze vindt het een eer in de jury van de Van Praag-prijs te mogen zitten, omdat haar vader, mét Jaap van Praag, in 1946 een van de oprichters van het Humanistisch Verbond was.

Hans Alma

Hans A. Alma (1962) studeerde andragologie aan de Universiteit Leiden en psychologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen. In 1993 verscheen haar boek *Geloven in de leefwereld van jongeren*, het resultaat van een onderzoek naar de zingeving en geloofsbeleving van middelbare scholieren.

Sinds 1993 werkt Alma als godsdienstpsychologe, eerst aan de Vrije Universiteit te Amsterdam en vanaf 2000 aan de Universiteit Leiden. Daarnaast is ze sinds 2003 als hoogleraar psychologie en zingeving verbonden aan de Universiteit voor Humanistiek. Zij onderzoekt hoe kunst en levensbeschouwing als bronnen van zin kunnen functioneren.

Sonja de Leeuw

Sonja de Leeuw (1952) is hoogleraar bij de opleiding Theater-, Film- en Televisiewetenschap aan de Universiteit Utrecht. Eerder werkte zij als onderzoeker aan het Sociologisch Instituut van de Universiteit Utrecht, aan de toenmalige Academie voor Expressie door Woord en Gebaar in Utrecht en aan de Hochschule für Design in Bielefeld (Duitsland). In 2002 was zij gasthoogleraar aan de University of Rhode Island (Providence, USA). Zij maakt deel uit van diverse internationale onderzoeksverbanden op het terrein van de televisiecultuur en is voorzitter van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Omroepproducties.

Zij vindt het een eer om in de jury van de Van Praag-prijs te mogen zitten, omdat de prijs bijdraagt aan aandacht voor de vermenselijking van de samenleving.

Chris Keulemans

Chris Keulemans (1960) is schrijver en journalist. In 1981 opende hij in Antwerpen een kleine boekwinkel, De Verloren Tijd, die in 1984 verhuisde naar Amsterdam. Onder de naam Perdu bestaat de winkel, annex uitgeverij en literair podium nog steeds. In 1990 werd hij programmamaker bij De Balie, centrum voor cultuur en politiek te Amsterdam; van 1995 tot 1999 was hij er directeur. Hij was medeoprichter van Press Now, tot steun aan onafhankelijke media op de Balkan en secretaris van het Nederlandse Rushdie-comité. Zijn literair debuut, *Overall om me heen is ruimte*, verscheen in 1992. Er volgden meer boeken en publicaties, o.a. voor *Vrij Nederland* en de *Volkskrant*. Momenteel werkt hij in het diepste stilzwijgen aan een verhalenbundel over mannen met een geheim.

foto: Anna van Kooij

Bijlage II

Jaap van Praag, vader van het Nederlandse, naoorlogse humanisme

Over de naamgever van de prijs

Jaap van Praag werd geboren op 11 mei 1911 in Amsterdam en groeide daar op in een modern niet-godsdiensig joods en socialistisch milieu. Na in 1930 het staatsexamen gymnasium bèta en een jaar later het staatsexamen alfa te hebben afgelegd, studeerde hij Nederlandse letteren en wijsbegeerte en werd hij in 1938 leraar bij het Gemeentelijk Lyceum in Dordrecht. Hij was actief, onder andere als voorzitter, in een aantal vooroorlogse jeugdbewegingen zoals de Nederlandse Bond van Abstinente Studerenden, de Studenten Vredes Actie en de Jongeren Vredes Actie. Vooral bij die twee laatste leerde hij personen kennen die later, net als hij, een belangrijke rol zouden spelen in de naoorlogse humanistische beweging, onder wie Garmt Stuiveling en Jan Brandt Corstius. Tijdens de bezetting van Nederland was hij van 1943 tot 1945 ondergedoken bij Fenco van den Berkhof. Hij gebruikte deze tijd onder meer voor het schrijven van zijn boek *Modern humanisme: een Renaissance*, een inspirerend en grondlegend werk dat in 1947 zou worden gepubliceerd. Van Praag was ervan overtuigd dat fascisme en racisme pas geen kans meer zouden krijgen wanneer voldoende mensen een levensovertuiging hadden die 'geestelijk doordacht en zedelijk verantwoord' was. Vanuit die gedachte was hij een van degenen die na de bevrijding van Nederland in mei 1945 het initiatief namen tot het oprichten van een vereniging van humanisten. Zo ontstond in februari 1946 het Humanistisch Verbond. Vanaf het begin had Van Praag er de feitelijke leiding in handen. In september 1946 werd hij ook officieel voorzitter, een functie die hij bijna tweeëntwintig jaar lang bleef vervullen, tot mei 1969. Hij was in die hoedanigheid het gezicht, de stem en de pen van het Nederlandse humanisme. Hij maakte zich steeds sterk voor levensbeschouwelijke en politieke pluriformiteit binnen het Verbond.

Na aanvankelijk weer het leraarschap ter hand te hebben genomen, werd hij in 1954 lid van Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland. Hij werd ook benoemd als een van de eerste hoogleraren in de humanistiek, aan de Universiteit Leiden (1964-1979). Het woord humanistiek was een vinding van hemzelf.

Ook voor het internationale humanisme heeft hij zich ingezet. Een belangrijk initiatief was het voorbereiden en oprichten van de International Humanist and Ethical Union (IHEU), een internationale federatie van humanistische organisaties waarvan het oprichtingscongres in 1952 in Amsterdam plaatsvond. Van Praag werd voorzitter en bleef dat tot 1975.

'In mijn films gaat het om personen die knokken om onafhankelijk te blijven en in dat gevecht geen schaamte kennen'

— Heddy Honigmann

Van Praag was niet alleen een efficiënt organisator maar ook een genuanceerd denker. Daarvan getuigen zijn vele publicaties, waaronder het standaardwerk *Grondslagen van humanisme*, dat in 1978 verscheen en vier jaar later ook in Groot-Brittannië werd uitgebracht. Van Praag overleed op 12 april 1981.

Het gedachtegoed van Van Praag

Het kenmerkende van de humanistische levensbeschouwing van Van Praag is de afwezigheid van een transcendent interpretatiekader: de wereld heeft geen doel of richting, het zijn de mensen zelf die zin en richting aan de wereld geven.

Van Praag stelde tien postulaten op, onder te verdelen in een antropologie of mensbeeld en een ontologie of wereldbeeld. Postulaten zijn voor humanisten algemeen aanvaarde, gemeenschappelijke uitgangspunten die de kern van het bestaan raken.

De mens is:

- natuurlijk (in plaats van bovennatuurlijk)
- verbonden (in plaats van geïsoleerd)
- gelijk (in plaats van ongelijk)
- vrij (in plaats van onvrij)
- redelijk (in plaats van onredelijk).

De wereld is:

- ervaarbaar (in plaats van gedacht)
- bestaand (in plaats van een verschijning). De wereld is niet mythisch of een pure schepping van het bewustzijn, maar is. Deze gedachte resulteerde bij Van Praag niet in materialisme. In het humanisme van Van Praag wordt uitgegaan van de wereld als menselijke ervaring (idealisme), in combinatie met de wereld als gegeven entiteit (materialisme)
- volledig (in plaats van onvolledig of verwijzend naar iets anders. De wereld is wat ze is)
- toevallig (in plaats van bedoeld)
- dynamisch (in plaats van onveranderlijk).

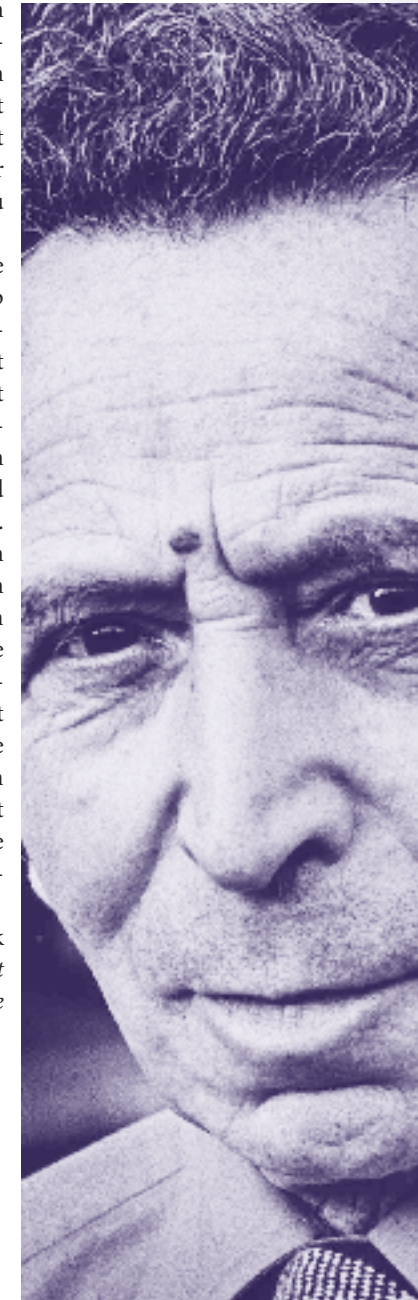
Tweevoudige strijd

Zoals geen enkele auteur vanuit het niets schrijft, was ook Van Praags denken een reactie op de maatschappelijke toestand in de samenleving van zijn tijd. Deze reactie wordt vaak omschreven als een tweevoudige strijd: 'de grote strijd' en 'de kleine strijd'. De kleine strijd richt zich tegen het overheersende christendom, preciezer gezegd, tegen iedere vorm van religieuze dogmatiek. De grote strijd keert zich tegen iedere vorm van nihilisme, om zodoende de geestelijke

weerbaarheid van humanisten en niet-humanisten te vergroten. Weerbaarheid speelt een belangrijke rol in de denkwereld van Van Praag. Het onderliggende idee is dat een bewust christen of humanist zich minder gemakkelijk door het nazisme zou hebben laten verleiden.

In het werk van Van Praag is de combinatie van opbouwende hoop en maatschappijkritiek, van optimisme en pessimisme opvallend. Dit is gezien de historische situatie niet verwonderlijk. Zijn levensovertuiging lijkt gevoed te worden door een voortdurend besef van het kwaad dat mensen elkaar kunnen aandoen. Tegelijk sprak hij over vertrouwen en een nieuwe toekomst. Misschien wel het meest intrigerende van Van Praags denken is zijn geloof in de vorming tot menselijkheid. Dit positieve ideaal wordt niet waargemaakt vanuit het idee van eeuwige morele wetten maar ook niet op basis van pure en grenzeloze vrijheid. Het gaat om de begeleiding tot autonomie: de vrijheid om eigen kaders en perspectieven te ontwikkelen.

Bron: Peter Derkx, Bert Gasenbeek (red.), *J.P. van Praag. Vader van het moderne Nederlandse humanisme* (De Tijdstroom, Utrecht 1997).

Sculptuur Sigurdur Gudmundsson

Voor de Van Praag-prijs ontwierp en maakte Sigurdur Gudmundsson (Reykjavik, 1942) dit bronzen beeld. Hij liet zich daarbij inspireren door wat hij het belangrijkste vindt binnen het humanisme: autonomie, eigenheid en verbondenheid. De relatie van mens en natuur bracht hij tot uitdrukking in de boomstam van waaruit de hoofden rijzen.

Colofon

Tekst

Hans Alma, Paulien Boogaard, Sonja de Leeuw,
Paul Schnabel, Esther Wit, Rein Zunderdorp

Hoofdredactie

Roeland Ensie

Eindredactie

Machteld Bouman

Vormgeving

Wilbert Ulaen

Foto's

Juryfoto: Anna van Kooij. Verder: diverse bronnen
met dank aan de Humanistische Omroep

Druk

De Raat & De Vries

Met dank aan de leden van de jury

Hans Alma, Liesbeth Brandt Corstius, Chris Keulemans,
Sonja de Leeuw, Paul Schnabel (voorzitter)

Sponsors

Met dank aan onze samenwerkingspartners Algemene Loterij Nederland, de Humanistische Omroep, Muziekgebouw aan 't IJ, De Raat & De Vries en het Steunfonds Humanisme.

Deze bundel verschijnt ter gelegenheid van de uitreiking van de dr. J.P. van Praag-prijs 2006 aan filmmaakster Heddy Honigmann.

Autonomie kan gezien worden als de rode draad, de kern, die door al haar werk loopt. Met groot gevoel voor sfeer, aandacht en detail weet zij met compassie mensen te portretteren in de meest bijzondere situaties of omgevingen. Door een grote diversiteit in haar werk weet zij keer op keer opnieuw te boeien en te ontroeren. Heddy Honigmann is een vrouw met een groot hart voor mensen.

Citaten uit het juryverslag

'Heddy Honigmann (1951, Peru) is een bijzondere filmregisseur, scenarioschrijver en vaak ook interviewer. Bijzonder door de omvang en de kwaliteit van haar oeuvre, dat inmiddels uit zo'n veertig korte en lange films, documentaires zowel als speelfilms, bestaat, maar ook bijzonder door de onderwerpen die ze kiest en de wijze waarop ze daar vorm aan weet te geven. De onderwerpen zijn verrassend en de vormgeving is dat nog meer, soms op het shockerende af.'

'Hoe hard en onvriendelijk vaak de omgeving ook is waarin haar hoofdpersonen hun leven leiden, haar camera gaat zacht te werk, tast de gezichten af, voelt hun kwetsbaarheid en zoekt wat hen drijft. De humor van het onwaarschijnlijke contrast en van de ironie van de geschiedenis is overal aanwezig. Boosheid en verdriet houden een menselijke maat en blijven zo invoelbaar. De geschiedenis die getoond wordt staat voor vele andere verhalen die niet meer verteld hoeven te worden.'

Humanistisch Verbond
Postbus 75490
1070 AL Amsterdam
Sarphatikade 13
www.vanpraagprijs.nl
T: 020 521 90 00
F: 020 521 90 80
E: info@humanistischverbond.nl
www.humanistischverbond.nl
www.vanpraagprijs.nl